

ÇOCUK HUKUKU DERS NOTLARI (2021-2022)

Prof. Dr. Handan YOKUŞ SEVÜK*

I.GENEL OLARAK

Çocukluğun bir gelişimsel süreç olarak kabul edilmesi ile birlikte, özelde çocukların genelde tüm insanların değerli olduğu varsayımının temel alındığı bir yapılanmanın önü açılmıştır. Böylece insan hakları kavramı gelişmeye başlamış zaman içerisinde insan hakları temel ilkeleri uluslararası düzeyde kabul görmüş hukuk kurallarına dönüşmüştür. İnsan hakları anlayışının ve uluslararası/ulusal insan hakları belgelerinin çocuklar, kadınlar, göçmenler ve mülteciler gibi özel gereksinime sahip grupların haklarının korunmasında yetersiz kalması üzerine belirli durumlara (savaş ortamları gibi) ve belirli gruplara (çocuklar, kadınlar gibi) yönelik insan hakları belgeleri geliştirilmeye başlanmıştır. Böylece çocuk hakları kavramının temelleri de şekillenmiştir. Çocukluğun kendine özgü bir gelişimsel dönem olduğu ve çocukların özel olarak korunma ve desteklenme gereksinimi bulunduğu modern çocukluk anlayışının temel varsayımıdır. “20. yüzyılın egemen çocuk anlayışı, aşağıdaki üç temel varsayıma dayandırılmaktadır: “Çocuklar, yetişkinlerden farklıdır. Çocukların yetişkinliğe hazırlanması ve yetiştirilmesi gerekir. Çocukların yetiştirilmesi sorumluluğu yetişkinlere aittir”. Çağdaş bakış açısına göre çocuklar, kendi sosyal çevrelerinde etkin ajanlardır; savunmasız oluşları nedeniyle çocukları korumak için tasarlanan faaliyetlerin pasif yararlanıcılarından çok etkin aktörleridir. Dolayısıyla, çocuklar kendi sosyal yaşamlarının olduğu kadar çevrelerindeki kişilerin yaşamlarının ve içinde yaşadıkları toplumun belirleyicisi ve kurucusudur. Çocuklar toplumsal yapı ve süreçlerin edilgen öznelere değildir (HUKUK). Tüm bu gelişim süreci çocuk hukukunun oluşmasını sağlamıştır.

II. ÇOCUK KAVRAMI

Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca, çocuklara uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç olmak üzere, 18 yaşına kadar her insan çocuk olarak kabul edilmiştir. 5237 sayılı TCK’ nın 6/1-c maddesi uyarınca, 18 yaşını doldurmamış kişi çocuktur. Yine 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’ nun (ÇKK) 3/1-a maddesi uyarınca, daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişi çocuktur. Bu iki hüküm birlikte değerlendirildiğinde; 18 yaşını doldurmamış her insan çocuk sayılmıştır. Kişi 18 yaşından önce ergin (reşit) olsa da çocuk sayılmaya devam edecektir.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun (TMK) 11. maddesinde erginlik (reşitlik) yaşı 18 olarak kabul edilmiş, 12. maddesinde 15 yaşını doldurmuş kişinin anne ve babasının rızası ile ve mahkemenin onayı ile ergin kılınabileceği, 16 yaşını doldurmuş kişinin hâkim kararı ile 17 yaşını doldurmuş kişinin ise anne ve babasının rızası ile evlenebileceği kabul edilerek evlenmenin kişiyi ergin kılacağı belirlenmiş ise de, bu durumlarda dahi ergin kılınan kişi çocuk sayılacaktır. 16 yaşında evlenmiş ve bu nedenle ergin sayılmış kişi ile 15 yaşında yargısal karar ile ergin kılınmış kişi TCK ve ÇKK bakımından çocuktur.

Çocuk Koruma Kanunu m.3/1-a'ya göre :

Çocuk: Daha erken yaşta ergin olsa bile, onsekiz yaşını doldurmamış kişiyi; bu kapsamda;

Korunma ihtiyacı olan çocuk, bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu;

Suçla sürüklenen çocuk, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu, ifade eder. Kanun her iki grubu da korumayı amaçlamaktadır (ÇKK m. 1).

III. ÇOCUKLARA ÖZGÜ TEMEL ULUSLARARASI BELGELER

Çocuğa özel bir ilgi gösterme gerekliliği, 1924 tarihli, Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesinde ve 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulunca kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesinde belirtilmiştir. Bildirgede çocukların eğitim, sağlık ve özel korunma haklarına ayrıca yer verilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinde (m.23 ve m.24) ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinde (m.10) ve çocukların esenliği ile ilgili uzman kuruluşların ve uluslararası örgütlerin kurucu ve ilgili belgelerinde tanınmıştır. Bununla birlikte çocuğa özgü birçok uluslararası belge söz konusudur. Bunların bir kısmı bağlayıcı nitelikte iken bir kısmı ise tavsiye niteliğinde yönlendirici hükümler içermektedir. Aşağıdaki tablo çocuk haklarının uluslararası belgeler bağlamında geçirdiği süreci özetlemektedir (HUKUK).

- 1921 Uluslararası Çocuk Koruma Birliği
- 1924 Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi
- 1959 BM Çocuk Hakları Bildirgesi
- 1975 Evlilik Dışında Doğan Çocukların Hukuksal Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi
- 1979 Uluslararası Çocuk Yılı
- 1980 Evlilik Dışında Doğan Çocukların Tanınmasına Dair Sözleşme
- 1980 Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi
- 1985 Pekin Kuralları (Yargılama)
- 1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi
- 1990 Riyad Kuralları (Önleme)
- 1990 Havana Kuralları (İnfaz)
- 1996 Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi
- 1998 Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi
- 2000 ÇHS Ek Protokolleri
- 2001 Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme
- 2003 Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi
- 2005 BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin Mağdur ve Tanık Çocukları Kapsayan Adli Olaylara İlişkin Rehber İlkeler
- 2000 Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi
- 2007 Çocuk Hakları Komitesi'nin 10 Numaralı Genel Görüşü (Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları)
- 2008 Avrupa Konseyi Çocukların Evlat Edinilmesine Dair Sözleşme (Gözden Geçirilmiş)
- 2010 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Çocuk Dostu Adalet Dair Rehber İlkeleri
- 2012 Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek İletişim Usulü ile İlgili İhtiyari Protokol

A. SÖZLEŞMELER

1. Çocuk Hakları Sözleşmesi

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuklara tanınan haklar düzenlenmiş olup, Sözleşmeye taraf devletler çocuk haklarını korumakla yükümlü kılınmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Kasım 1989 tarih ve 44/25 sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 49. madde uyarınca olarak 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış ve 9 Aralık 1994 tarihinde ihtirazi kayıtla onaylamıştır. 4058 Sayılı Onay Kanunu 11 Aralık 1994 gün ve 22138 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Sözleşme Türkiye açısından 4 Mayıs 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. ÇHS m.4'e göre; "Taraf Devletler, bu Sözleşme'de tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alırlar. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, Taraf Devletler eldeki kaynakların olabildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası işbirliği çerçevesinde bu tür önlemler alırlar."

Sözleşme, her bir çocuğun hak sahibi birer birey olarak korunması, gelişimi ve temel hakları konusunda yeni bir felsefe ve anlayışı beraberinde getirmiştir. Sözleşmenin çocuk haklarının uygulanması ve yaygınlaştırılması için sunduğu vizyonun önemli bileşenlerinden birisi de çocuklar konusunda aile ve devletin birbirini bütünleyen sorumluluğunu vurgulaması, ailenin çocuğa karşı sorumluluğunu yerine getirememesi durumunda devletin müdahale etme gereği, erki ve sorumluluğunun altını çizmesidir. Böylece çocuk bakımı ve yetiştirilmesi özel alanın konusu olmaktan çıkmakta ve kamusal alana taşınmaktadır (UNICEF Hukuk).

ÇHS'de güvence altına alınan çocuk haklarının, Sözleşmeye taraf devletlerce yerine getirilip getirilmediği, 18 bağımsız uzmandan oluşan Çocuk Hakları Komitesi tarafından denetlenmektedir.

ÇHS' de öngörülen haklar arasında hiyerarşik bir sıralama olmayıp, Sözleşmede güvence altına alınan hakların tümünün yerine getirilmesi için temel nitelikteki dört adet yol gösterici ilke bulunmaktadır Bu ilkeler¹:

- **Ayrımcılık yapmama:** ÇHS'nin 2 maddesi, dinleri, ırkları veya yetenekleri ne olursa olsun; ne düşündükleri veya söyledikleri gözetilmeksizin; kültürleri ne olursa olsun; kız veya erkek, zengin veya fakir fark etmeksizin tüm çocukların haklarına ilişkindir.
- **Çocuğun üstün yararı:** çocukları etkileyebilecek yönde verilen her karar veya yapılan her işlem her zaman için onların üstün yararına öncelik tanınmalıdır.

¹ <https://www.unicefturk.org>

- **Çocuğun varlığını ve gelişimini sürdürmesini sağlama:** her çocuğun doğal olarak yaşama hakkı vardır. Onlara gelişmeleri ve potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri için her fırsatın temin edilmesi, karar verme yetkisine sahip bireylerin sorumluluğundadır.
- **Katılım:** Çocuklar kendi yaşam ve tecrübelerinin uzmanlarıdır ve kendilerini etkileyecek kararlarda onlara danışılması gerekmektedir. Her çocuğun kendi düşüncesini ifade etme hakkı vardır ve haklarının en iyi şekilde nasıl korunacağı ve yerine getirileceğine ilişkin tavsiye ve değerli bilgiler verebilirler.

2. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi

Sözleşme 25 Ocak 1996 tarihinde Strasbourg'da imzalanmış ve 21. maddeye uygun olarak 1 Temmuz 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu Sözleşmeyi 9 Haziran 1999 tarihinde imzalamış olup, Sözleşme 18 Ocak 2001'de onaylamıştır. 4620 Sayılı Onay Kanunu 1 Şubat 2001 tarihli 24305 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Bu Sözleşmenin amacı, çocukların yüksek çıkarları için, haklarını geliştirmek, onlara usule ilişkin haklar tanımak ve bu hakların, çocukların doğrudan ve diğer kişiler veya organlar tarafından bir adli merci önündeki, kendilerini ilgilendiren davalardan bilgilendirilmelerini ve bu davalara katılmalarına izin verilmesini teminen kullanılmasını kolaylaştırmaktır. Bu Sözleşmenin amaçları açısından, bir adli merci önündeki, çocukları ilgilendiren davalar, özellikle çocukların ikameti ve çocuklarla şahsi ilişki kurulması gibi velayet sorumluluklarına ilişkin davalardır.

Çocuklara B.M Çocuk Hakları sözleşmesi ile tanınan haklarının korunması için yargı mercileri önünde usule ilişkin haklar tanıyan bu sözleşme Türkiye'de Aile Mahkemelerinin kuruluşu ile ilgili 4787 sayılı Yasanın yürürlüğe girmesi, Aile Mahkemelerinin kurulması ve gene son Anayasa değişikliği de dikkate alındığında çocukların yararına ciddi bir önem taşımaktadır. Sözleşme çocukların özellikle aile hukukuna ilişkin davalarda ebeveynleri tarafından istismar edilmelerini engellemekte, onlarla çatışan ve örtüşmeyen çıkarları söz konusu olduğunda küçüğe temsilci tayinine olanak vermektedir.

3. Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi

Sözleşme Türkiye tarafından 15 Temmuz 2003 tarihinde Strazburg'da imzalanmış ve 9/11/2010 tarihli ve 6066 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunmuştur. 17.11.2011 tarihli 28115 sayılı R.G. de yayınlanmıştır. Sözleşmenin amacı: a) Kişisel ilişkilere dair kararlara uygulanacak genel ilkeleri belirlemek; b) Kişisel ilişkinin düzgün şekilde kullanılması ve kişisel ilişki süresinin sonunda çocuğun derhal geri dönmesini sağlamaya yönelik uygun koruma tedbirlerini ve garantileri tespit etmek; c) Merkezi makamlar, adli makamlar ve diğer kurumlar arasında çocuklar ile ana ve babalarının ve çocuklarla aile bağları bulunan diğer şahıslar arasında kişisel ilişkiyi iletirmek ve geliştirmek için işbirliğini oluşturmaktır.

B. BAĞLAYICI OLMAYAN ULUSLARARASI BELGELER

Devletlerin iç hukuk düzenlemelerinde göz önünde tutulmasını sağlayan tavsiye niteliğindeki uluslararası belgelerdir.

1.Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Pekin (Beijing) Kuralları):

Pekin Kuralları, Devletlerin iç hukuk düzenlemelerinde göz önünde tutulmasını sağlayan tavsiye niteliğindeki uluslararası belgelerden olup, Genel Kurul'un 29 Kasım 1985 tarih ve 40/33 sayılı kararıyla kabul edilmiştir. Pekin Kuralları ile çocukların suçun zararlı etkilerinden korunması için kapsayıcı sosyal politikalar yoluyla çocukların refah düzeylerinin mümkün olduğunca artırılması amaçlanmakta, kanunla ihtilaf halindeki çocuklarla uygulanacak işlemlere ilişkin asgari standartlar öngörülmektedir. Bu belge, çocuk adalet sistemindeki genel esasları ve temel yaklaşımları, soruşturma ve kovuşturmada uyulacak ilkeleri, hüküm verme ve tespiti ilişkin esasları, kurum dışı ve kurumsal ıslah ile araştırma, planlama, politika oluşturma ve değerlendirmeye ilişkin ilkeleri içermektedir.

2.Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri (Riyad Kuralları)

BM Genel Kurul'un 14 Aralık 1990 tarih ve 45/112 sayılı kararıyla kabul ve ilan edilmiştir. Bu kurallar; çocuk suçluluğunun önlenmesi suçun önlenmesinin özlü bir ögesi olduğunu, gençlerin toplumda yasaya uygun ve yararlı etkinliklere kendilerini adayarak, bu tavra ve insancıl görünümlü bir yaşama uygun uğraş edinerek, suç üretmeye yönelik olmayan bir anlayış kazanabileceğini, çocuk suçluluğunun önlenmesinin aile, eğitim kurumları, çevre, medya ve devletin işbirliğini gerektirdiğini; çocuğun çocukluğunu yaşaması gerektiği ve bunun desteklenmesinin olanaklı olduğunu, risk altında bulunan çocuklara özel ihtimam gösterilmesini, gençlere toplumda etkin rol verilmesini, politika ve uygulamaların bu amaçlara uygun olarak düzenlenmesini öngörmektedir. Riyad Kuralları, temel perspektifler, yönlendirici ilkelerin kapsamı, genel önlem, sosyalleşme süreçleri, sosyal politika, yasal düzenlemeler ve çocuk adalet sistemi (ÇAS) yönetimi, araştırma, politika geliştirme ve koordinasyon bölümlerinden oluşmaktadır.

3. Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları)

BM Genel Kurul'un 14 Aralık 1990 tarih ve 45/113 sayılı kararıyla kabul edilmiştir. Havana Kuralları, gözaltında olan veya yargı önüne çıkarılmayı bekleyen çocukların haklarını, çocukların tutuldukları kurumların idaresi ve personele ilişkin düzenlemeleri içerir. Bu Kurallar, çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasının son çare olduğunu, mümkün olan en kısa süre için tutulması gerektiğini ve özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuğun haklarını ve tutulduğu kurum ve kurum personelinin asgari niteliklerini belirlemiştir. Havana kuralları devletlere; çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılmayacağı asgari yaş sınırını belirleme, çocuğun insan haklarına saygı gösterme, yetişkinlerden ayrı tutma, kurumlarda çocuğun

bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimini ve toplumun üyesi olarak potansiyelini artıracak faaliyet ve programlar oluşturma, bağımsız denetim mekanizmaları oluşturma sorumluluğu vermiştir.

IV. ÇOCUK HUKUKUNUN/ÇOCUK ADALET SİSTEMİNİN İLKELERİ

İnsan hakları aslında tüm bireyler için tanınan haklar olup, çocuklar bakımından da geçerli olmakla birlikte, uluslararası belgelerde çocukların korunması amacıyla çocukların sahip olduğu haklar ayrıca öngörülmekte, çocuklara ilişkin düzenlemelerde bu ilkeler ayrıca vurgulanmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi, düzenlenen haklar, yetişkinlere tanınan haklar arasında olsa da, bu sözleşme yetişkinlerin ve devletin çocukların tüm haklarına erişimlerini sağlamak konusunda ek sorumlulukları olduğunu belirtmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesinde, çocukların çocuk adalet sisteminin her aşamasında ve tüm düzeylerde uygulanabilecek bazı temel ilkeler öngörülmüştür ki bu ilkeler kapsayıcı (şemsiye) ilkeler olarak adlandırılır. (Yokuş Sevük) Bu ilkeler;

- Ayrımcılığa Tabi tutmama (ÇHS m.2),
- Çocuğun üstün yararının gözetilmesi (ÇHS m.3),
- Çocuğun Saygınlık ve Değer Duygusunu Gözetken Muamelede Bulunma ve Çocuğun Durumuna Uygun Özel İhtimam Gösterilmesi İlkesi(ÇHS m.12, m.40/1)
- Adil Yargılama İlkesi (ÇHS m.40/2-b).
- Gizlilik İlkesi, özel hayata saygı (ÇHS m.16)
- Çocukların Görüşlerini Özgürce İfade Etme ve Haklarında Alınan Kararlara Katılımı İlkesi (ÇHS m.12)
- Çocuğun Toplumla Bütünleşmesini Sağlama İlkesi (ÇHS m.40)
- Çocukların özgürlüklerinin kısıtlanmasının son çare olması (ÇHS m.37-b),
- Ayrı yerde tutma ilkesi
- Çocuklara yapılan muamelede çocuğun toplumla yeniden bütünleşmesine olanak sağlayacak ve onun toplumdaki yapıcı rolünü güçlendirecek şekilde hareket edilmesidir (ÇHS m.40).

Çocuk Hakları Sözleşmesi ve diğer uluslararası belgeler doğrultusunda, Çocuk Koruma Kanunu'nun 4. maddesinde de çocuğun haklarının korunması amacıyla göz önüne alınacak **temel ilkeler** kabul edilmiştir.

Temel ilkeler (ÇKK m.4):

- Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması,
- Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi,
- Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tabi tutulmaması,
- Çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması,
- Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları,
- İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi,

- Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi,
- Kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi,
- Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması,
- Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması,
- Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları,
- Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınması.

Çocuğun yüksek yararı gereğince, çocuğa ilişkin faaliyetlerde, işlemlerde gözetilmesi gereken, çocuk adalet sistemine hakim olan ilkeler söz konusudur. Çocuğa özgü adli alanı ifade eden çocuk adalet sisteminin temel fikir ve amacı; adalet mekanizmasıyla bir şekilde karşı karşıya gelen çocukların, özel durumlarına uygun muameleye tabi tutulması, her durumda yararlarının gözetilmesi, korunması ve adalet mekanizmasının yıpratıcı süreçlerinden en az zararla çıkmalarıdır.

Çocuğa özgü adalet sisteminin önemi ve gerekliliği, birçok uluslararası sözleşmede vurgulanmıştır (ÇHS m.40/3, BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi m.14/4). Söz konusu sözleşmelerde yetişkinler için öngörülen adalet sisteminden farklı, çocuklara özgü bir adalet yaklaşımı benimsenmekte, bir başka deyişle çocuklar için özel bir statü öngörülmektedir.

1. Ayrımcılığa Tabi Tutmama İlkesi

Çocuklar, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayrıma tabi tutulamaz (ÇHS m. 2/1). ÇHS'nin 2. maddesinde güvence altına alınan ayrımcılık yasağı, ÇHS'nin 37. ve 40. maddelerinde koruma altına alınan temel çocuk adaleti ilkelerinin yanında, çocuk adalet sisteminin temel ilkelerindendir.

Çocuk adalet sistemiyle karşı karşıya kalan, kanunla ilişki içindeki tüm çocuklara bu bağlamda suça sürüklenen çocuklara, ayırım gözetmeksizin eşit muamele edilmesini sağlamak için gerekli tüm tedbirler alınmalıdır (ÇHS m.2; Havana Kuralları 4). Sokak çocukları; ırksal, etnik, dini veya dilsel azınlıklara mensup çocuklar; yerli halktan olan çocuklar; kız çocuklar; engelli çocuklar ve tekrar tekrar kanunla ilişkiye giren çocuklar gibi savunmasız çocuk gruplarını ilgilendiren ve tutarlı bir politikanın eksikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkabilen fiili (de facto) ayrımcılık ve eşitsizliklere özellikle dikkat edilmelidir.

Çocuk Koruma Kanunu'nun 4. maddesinde bir temel ilke olarak benimsenen "çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tabi tutmama" ilkesi, çocuk adalet sistemine esas teşkil etmektedir.

2. Çocuğun Yüksek Yararının Gözetilmesi İlkesi

ÇHS m.3/1'e göre; *"Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir"*.

Çocuğun yüksek yararı kavramı, hem Sözleşmede öngörülen tüm hakların eksiksiz biçimde gerçekleşmesini hem de çocuğun bütünsel gelişimini amaçlamaktadır. Sözleşmede haklar hiyerarşik olarak sıralanmamıştır; burada öngörülen tüm haklar "çocuğun yüksek yararındır" ve hiçbir hak çocuğun yüksek yararıyla ilgili olumsuz bir yorum getirilerek o haktan ödün verilemez. Çocuğun yüksek yararı, çocuğun onur, özgürlük ve eşit muamele gibi birçok hakkına saygı duyulmasını gerektirir. Çocuk Koruma Kanunu'nda da çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi, temel ilke olarak kabul edilmiştir (ÇKK m.4/1-b, g).

ÇHS m.3/1, taraf Devletlere üç tür farklı yükümlülük getirerek bir çerçeve oluşturmaktadır:

a. Çocuğun yüksek yararının, herhangi bir kamu kurumu tarafından gerçekleştirilecek her girişimde gerektiği gibi içselleştirilmesini ve tutarlı olarak uygulanmasını sağlama yükümlülüğü. Bu söylenen, çocuklar üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkisi olan tüm uygulama önlemleri, idari ve yargısal işlemler için özellikle geçerlidir.

b. Çocukları ilgilendiren tüm yargısal ve idari kararların, ayrıca politikaların ve yasal düzenlemelerin, çocuğun yüksek yararının birinci planda dikkate alınarak gerçekleştirildiğini gösterme yükümlülüğü. Yüksek yararın nasıl incelenip değerlendirildiğinin, alınan kararda buna ne ölçüde ağırlık tanındığının anlatılması da buna dahildir.

c. Çocuğun yararının, özel sektörün her kararında ve eyleminde değerlendirilip birinci planda göz önüne alınmasını sağlama yükümlülüğü. Buna, hizmet sunan kuruluşlar, ya da çocuğu ilgilendiren ya da çocuk üzerinde etkili olabilecek kararlar alan diğer herhangi bir özel birim ya da kurum da dahildir.

Çocuk adalet sistemi içindeki çocuk hakkında da - mahkemeler tarafından çocukları ilgilendiren tüm faaliyetlerde - çocuğun yüksek yararı gözetilmelidir. Çocuk adalet sistemi içindeki çocuğun yüksek yararının korunması, ceza hukukunun geleneksel amaçlarının (bastırma/cezalandırma) yerine, suça sürüklenen çocuk söz konusu olduğunda rehabilitasyonun ve onarıcı adaletin tercih edilmesi anlamındadır (Yokuş Sevük). **Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinde** (10.11.2021 tarih ve 31655 sayılı Resmî Gazete) denetimli serbestlik tedbirlerinin (Denetimli serbestlik, Şüpheli, sanık veya hükümlünün toplum içinde denetim ve takibinin yapıldığı, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı bir infaz sistemini ifade eder) uygulanmasında, yetişkin ve çocuklar hakkında yürütülecek işlemlerin ayrı ayrı yapılması ve çocukların üstün yararının korunmasına özen gösterilmesi temel bir ilke olarak kabul edilmiştir (Yön. m. 6).

Suç mağduru olan çocuklar bakımından da çocuğun yüksek/üstün yararı gözetilir. Nitekim **Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği** (30.04.2021 tarih 31470 sayılı Resmi Gazete) m.6'ya göre; “(1) Çocuklara yönelik tüm iş ve işlemler ile hizmet sunumunda çocuğun üstün yararı ilkesi esas alınır. (2) Çocuklar hakkındaki iş ve işlemler, çocuğun örselenmesini engelleyecek şekilde zamanında ve mümkün olan en kısa sürede gerçekleştirilir. Zorunluluk olmadıkça bu işlemler tekrar edilmez. (3) İfade ve beyan işlemlerinde, mağdur çocukların kaygı düzeyini düşürerek kendilerini daha rahat ifade edebilmelerini sağlamak amacıyla adli destek görevlilerinin uzmanlığından faydalanılır. (4) Çocuklar adli süreçler hakkında gelişim düzeylerine uygun şekilde bilgilendirilir. (5) Anlama ve anlaşılma hakkı gözetilerek çocukların alınacak kararlar öncesinde kendilerini ifade etmelerine olanak tanınır. (6) Çocukların örselenmelerine neden olabilecek eylemlerin önlenmesi amacıyla gerekli tedbirler alınır.”.

3. Çocuğun Saygınlık ve Değer Duygusunu Gözetilen Muamelede Bulunma ve Çocuğun Durumuna Uygun Özel İhtimam Gösterilmesi İlkesi

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 25. maddesinin 1. paragrafında, çocukların özel ihtimam ve yardım görme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Çocuk Koruma Kanunu'nda da soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi ile çocuk hakkında kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun, eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi, temel ilke olarak kabul edilmiştir (ÇKK m.4/1-g, h).

Çocuk adalet sistemi içinde suça sürüklenen çocuğa, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele etme ve durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi ilkeleri, çocuk adalet sisteminin temel ilkelerindendir (ÇHS m.40/1). Bu ilkeler, çocuğun kollukla ilk temasından başlayarak çocuk adalet sistemindeki tüm süreç boyunca uygulanmalı, gözlenmeli ve saygı gösterilmelidir (Yokus Sevük).

4. Adil Yargılama İlkesi

Adil yargılama ilkesi, ceza muhakemesinin gerek soruşturma gerekse kovuşturma evrelerine hakim olan bir ilkedir. Çocukların muhakemesinde insan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi bir ilke olarak kabul edilerek (ÇKK m.4/1-f), çocuğun adalet sistemi içinde olabildiğince kısa süre kalması sağlanmakta, adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesi önlenmektedir. Makul sürede yargılanma, savunma, çocuk mahkemelerinde yargılanma hakları ve masumiyet karinesi bu ilkenin kapsamındadır (ÇHS m.40/2-b).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 40/2-b'de güvence altına alınan adil yargılama kapsamındaki bu hak ve teminatların uygun ve etkili bir şekilde uygulanması, çocuk adaletinin icrasında yer alan kişilerin niteliğine bağlıdır. Bu bağlamda polis memurları,

savcılar, çocuğun yasal veya diğer temsilcileri, hakimler, denetimli serbestlik görevlileri, sosyal çalışma görevlileri gibi tüm bu profesyonellerin eğitimi büyük önem taşır. Bu profesyoneller bir çocuğun ve daha da önemlisi bir ergenin fiziksel, psikolojik, zihinsel ve sosyal gelişimi hakkında ve engelli çocuklar, yerinden olmuş çocuklar, sokak çocukları, mülteci veya sığınmacı çocuklar ve ırksal, etnik, dini, dilsel veya diğer azınlıklara mensup çocuklar gibi en savunmasız konumda olan çocukların özel ihtiyaçları hakkında iyi düzeyde bilgiye sahip olmalıdır. Ancak bu takdirde çocukların haklarını ve üstün yararını gözetken adil bir yargılama gerçekleştirilebilir.

5. Gizlilik İlkesi

Çocuğun lekelenmesini önlemek, çocuğun toplumla bütünleşmesinin önünde engel oluşturmamak için, çocuk adalet sistemi içindeki çocuğun özel hayatına saygı ile onur ve itibarının korunması hususuna özen gösterilmelidir. Nitekim ÇHS'nin 16. maddesinde çocuğun özel yaşantısının korunması hakkı güvence altına alınmasına rağmen, ÇHS m.40/2-b(vii)'de ceza kanununu ihlal iddiası veya ithamı bulunan her çocuğun kovuşturmanın her aşamasında özel hayatına saygı gösterilmesi hakkı olduğu ayrıca vurgulanmıştır.

Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınır (ÇKK m.4/1-1).

Çocuklara ilişkin koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının alınması ile uygulanmasına ilişkin tüm süreçlerde çocuğun avukatı hariç olmak üzere çocuğun kimliği, adresi, fotoğrafları, yaşadığı travmalar gibi çocuğa ve yakınlarına ait her türlü bilgi ve bu bilgilerin yer aldığı rapor ve belgeler ile kayıtlar gizli tutulur. Yazışmalar gizlilik ilkesine uygun bir şekilde gerçekleştirilir (ÇKKKDTY m.26). Sosyal inceleme raporları gizli olup, amacı dışında kullanılamaz (ÇKKY m.18/1-e; m.22/1). Sosyal inceleme raporları, denetim planı ve raporu hakkında bilgi sahibi olmasının çocuğun yararına aykırı olduğuna kanaat getirilirse, bunların incelenmesi çocuk ve avukatı hariç kısmen veya tamamen yasaklanabilir (ÇKK m.41/2).

Çocuğun lekelenmemesi için, çocukla ilgili tüm işlemlerin gizlilik içinde gerçekleştirilmesi gereklidir. Suça sürüklenen çocukların kayıtları kesinlikle gizli tutulmalı ve üçüncü kişilerin bilgisine kapalı olmalıdır. Suça sürüklenen çocuğa ilişkin kayıtlar, aynı suça sürüklenen çocuğu ilgilendiren daha sonraki davalarda, yetişkin kovuşturmalarında veya gelecekte verilecek hükümlerin ağırlaştırılmasında kullanılmamalıdır. Ceza muhakemesinin kovuşturma evresinde de gizlilik ilkesi geçerlidir. Çocukların duruşmaları kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır (CMK m.185/1).

6. Çocukların Görüşlerini Özgürce İfade Etme ve Haklarında Alınan Kararlara Katılımı İlkesi

Görüşlerini oluşturma yeteneği olan her çocuk, hakkındaki her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına sahiptir. Nitekim ÇHS m.12'e göre; "(1)*Taraf Devletler, görüşlerini*

oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini özgürce ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özeni gösterilmek suretiyle tanır. (2) Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.”.

ÇHS m.12’de öngörülen görüşlerini ifade edebilme hakkı, Sözleşmede yer alan tüm diğer hakların yorumlanması ve uygulanmasında dikkate alınması gereken temel bir ilkedir. ÇHS m. 12/1’e göre çocuk kendisini etkileyecek her konuda görüşlerini serbestçe dile getirme hakkına sahiptir ve bu görüşlerin dikkate alınması gerekir. Sözleşme’nin 12. maddesi her çocuğun kendisini etkileyen her meselede görüşlerini özgürce ifade etme hakkını ve çocuğun yaşına ve olgunluğuna göre bu görüşlere gereken önemin verilmesini düzenlemektedir. Bu hak Taraf Devletlere bu hakkı tanıma ve çocuğun görüşlerini dinleyerek ve bu görüşlere gerekli ağırlığı vererek uygulanmasını sağlama hususunda açık bir hukuki yükümlülük getirir. Çocuk bu hakkı kullanmama hakkına sahiptir. Görüşlerini ifade etmek çocuk için bir yükümlülük değil, bir tercihtir. Taraf Devletlerin çocuğun kendi yararı lehine bir karar vermesi için gerekli tüm bilgileri ve tavsiyeleri almasını temin etmeleri gerekir.

Çocukların dinlenilmesi, haklarının korunması, geliştirilmesi ve izlenmesi süreçlerinin aktif bir katılımcısı olarak küçük çocuğun statüsünü pekiştirir. Küçük çocuğun bir özne olarak – ailesinin, topluluğunun ve toplumunun aktif bir katılımcısı olarak- konumuna gösterilmesi gereken saygı, hak sahibi kişiler olarak en küçük çocukların bile görüşlerini ifade etme hakkı vardır ve bu görüşlere “çocuğun yaşına ve olgunluk düzeyine göre gerekli ağırlığın tanınması” gerekir (ÇHS m. 12.1). Taraf devletler, ergenlerin de hayatlarını etkileyen tüm ilgili mevzuat, politikalar, hizmetler ve programların geliştirilmesi, uygulanması ve izlenmesinde, ergenlerin okulda ve toplulukta, yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde yer almalarını sağlamalı, ergenlerin yaşları ve olgunlukları uyarınca, eğitim, sağlık, cinsellik, aile hayatı, adli ve idari süreçlerle ilgili kendilerini ilgilendiren her konuda görüş bildirme hakkını garanti altına alacak önlemleri almalıdır.

Çocuğu etkileyen her türlü adli ve idari işleme katılım hakkı: ÇHS m.12/2’de özellikle “çocuğu etkileyen her türlü adli ve idari işlemde” ona kendini ifade etme fırsatlarının sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Çocuk Hakları Komitesine göre, bu hükmün sınırlama olmaksızın, örneğin anne babanın ayrılması, velayet, bakım ve evlat edinme, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar, fiziksel veya psikolojik şiddet, cinsel istismar veya diğer suçların kurbanı çocuklar, tıbbi bakım, sosyal güvenlik, refakatsiz çocuklar, sığınmacı ve mülteci çocuklar ile silahlı çatışma ve diğer acil durumların mağdurları dahil, çocuğu etkileyen tüm ilgili adli işlemler ve çocukların eğitim, sağlık, çevre, yaşam koşulları veya korunması ile ilgili kararlar gibi idari işlemleri içerir. Çocuğun katılım hakkı, hem okulda kötü muamele ile ilgili şikayetler, okuldaki dışlanmaya karşı itirazlar gibi çocuk tarafından başlatılan işlemler hem de anne babanın ayrılması veya evlat edinme gibi başkaları tarafından başlatılıp çocuğu etkileyen işlemler için de geçerlidir.

Çocuğu etkileyen adli veya idari bir süreçte onun ya doğrudan doğruya veya temsilcisi veya uygun bir makam yolu ile dinlenmesi fırsatı sağlanmalıdır (ÇHS m.12). Çocuğun dinlenmesi ile yetinilmeyip kararlar oluşturulurken istek ve görüşleri de dikkate alınmalıdır. Böylece çocuğun hakkında alınacak kararlara katılımı sağlanmalıdır. Suça sürüklenen çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlere karar vermeden önce yeterli idrak gücüne sahip olan çocuğun görüşü alınır (ÇKK m.13/2). Çocuğun adalet sisteminde yanında bulunan sosyal çalışma görevlisi, görevini yaparken çocuğun katılım hakkına saygı göstermek ve kendi görüşlerini serbestçe oluşturma yeteneğine veya yeterli idrak gücüne sahip olan çocuğun kendisi ile ilgili olarak alınacak kararlara katılımını sağlamakla yükümlüdür (ÇKKY m.18/1-d).

7. Çocuğun Toplumla Bütünleşmesini Sağlama İlkesi

Suça sürüklenen çocuklara yapılan muamelede, çocuğun toplumla yeniden bütünleşmesine olanak sağlayacak ve onun toplumdaki yapıcı rolünü güçlendirecek şekilde hareket edilmelidir (ÇHS m.40). Bu bakımdan suça sürüklenen çocuğun yaşama, gelişme ve korunma hakları dikkate alınarak, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun, eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesini destekleyecek nitelikte kararlar verilmeli ve uygulanmalıdır (ÇKK m. 4/1-a, h). Bu bağlamda gerek korunma ihtiyacı içinde olan gerekse suça sürüklenen çocuk bakımından alınacak kararların uygunluğu ve yerine getirilmesinde sosyal incelemenin yaptırılması, çocuk adalet sisteminin vazgeçilmez unsurudur. Suça sürüklenen çocuklar hakkında mahkemeler, çocuk hakimleri veya Cumhuriyet savcılarınca gerektiğinde çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren inceleme yaptırılır (ÇKK m.35/1).

Her türlü ihmal, sömürü ya da suistimal, işkence ya da her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulaması ya da silahlı çatışma mağduru olan bir çocuğun, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşması ve yeniden toplumla bütünleşebilmesini temin için uygun olan tüm önlemler alınmalı, bu tür sağlığı kavuşturma ve toplumla bütünleştirme, çocuğun sağlığını, özgüvenini ve saygınlığını geliştirici bir ortamda gerçekleştirilir (ÇHS m.39). Engelli çocuklara sağlanan hizmetlerde de çocuğun en eksiksiz biçimde toplumla bütünleşmesi ve kültürel ve ruhsal yönü dahil bireysel gelişmesini gerçekleştirme amaçlanır (ÇHS m.23/3).

8. Çocuğun Özgürlüğünün Kısıtlanmasının Son Çare Olması İlkesi

Özgürlükten yoksun bırakma, çocuğun uyumlu gelişimi üzerinde olumsuz sonuçlar doğurur ve çocuğun toplumla yeniden bütünleşmesini ciddi şekilde önler. Bu bakımdan Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğun özgürlüğünün kısıtlanmasının en son çare olmasını ve mümkün olduğunca en kısa süre olmasını öngörmekte(ÇHS m.37/1-b), ayrıca idam cezası ve salıverilme koşulu olmayan ömür boyu hapis cezasını da yasaklamaktadır (ÇHS m.37/1-a).

Çocuk Koruma Kanunu'nda da çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması (ÇKK m.4/1i), tedbir kararı verilirken kurumda

bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması (ÇKK m.4/1j) temel ilke olarak kabul edilmiştir.

9. Ayrı Yerde Tutma İlkesi

Çocuk Koruma Kanunu m.4/1k'da “*çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları*” temel bir ilke olarak kabul edilmiştir. Özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklar da bulundukları kurumda yetişkinlerden ayrı tutulmalıdır (BM Cezaevi Asgari Standart Kuralları, m.8/d, ÇHS, m.37). Gözaltına alınan çocukların, kolluğun çocuk biriminde tutulacağı, kolluğun çocuk biriminin bulunmadığı yerlerde ise çocukların, gözaltına alınan yetişkinlerden ayrı bir yerde tutulması gerektiği de ÇKK m.16/1'de hüküm altına alınmıştır. Kolluk bünyesinde çocuklarla ilgili işlemlerin yürütülmesi sırasında, bunların soruşturma nedeniyle kolluk biriminde bulunan yetişkinlerle karşılaşmalarının engellenmesi için gerekli tedbirler alınır (ÇKKY m.16/2).

Çocukların haklarındaki tutuklama kararı ve hapis cezasının infazı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun uyarınca, çocuk kapalı cezaevleri ve çocuk eğitim evlerinde yerine getirilir (CGİK m.11, CGİK m.15). Çocuk hükümlüler ile ilgili gözlem ve sınıflandırma da, ayrı gözlem ve sınıflandırma merkezlerinde veya bunların noksanlığı halinde çocuk kapalı ceza infaz kurumlarının bu hizmete ayrılan bölümlerinde yerine getirilir (CGİK m.23/1-c). Çocuk hükümlülerin barındırılması sırasında çocukların yetişkinlerle kanunda sayılan haller dışında bir araya gelmelerine ve bağlantı kurmalarına izin verilmez (CGİK m.63/3).

V. ÇOCUKLARIN KORUNMASI

Çocukluk döneminde sağlıklı gelişimi olumsuz etkileyen risklere maruz kalmak, gelişimde geri dönülemeyecek etkiler bırakmaktadır. Özellikle karşı karşıya kalınan riskler yüzünden kaçırılan olumlu gelişim fırsatları -eğitimi tamamlama gibi- bir daha yakalanamayacağı için çocuğun hem bugününü hem de yarınlarını olumsuz etkilemektedir. Kişinin gelişimsel yönünü değiştiren bu riskler önceden öngörülebilir ise, alınacak tedbirler sayesinde engellenebilir. Çocuk Hakları Sözleşmesinin çeşitli maddelerinde de (çocuğun üstün yararı ilkesi ÇHS m. 3; suiistimal ve ihmalden korunma hakkı ÇHS m.19 gibi) değinildiği gibi, çocukları onlara zarar verebilecek tehlikeli durumlardan koruma sorumluluğu devlete verilmiştir. Devletin çocuklara yönelik risklerin gerçekleşmesini önleme görevi, ancak devlet kurumlarının işbirliği ve bu konunun önceliğinin devlet ve kamuoyu tarafından benimsenmesiyle yerine getirilebilir(ÇKHKE).

Son yıllarda birçok ülkede (özellikle Avrupa Birliğine üye ve aday ülkelerde) çocukların yüksek yararlarını gözetken ve onların “*iyi olma halini ve esenliklerini destekleyici*” devlet stratejileri geliştirmek, önemsenen bir sosyal politika alanı olmuştur. “*Çocukların esenliklerini desteklemek*”, bir yandan onların gelişimini yaralayabilecek her türlü riskten uzak büyümelerini sağlamayı, diğer yandan da gelişimi destekleyecek her türlü hizmetin nitelik ve

nicelik açısından güçlendirilmesini içermektedir. Nitekim çocuk haklarının temel ilkeleri olan “Çocuğun üstün yararına önceliğin verilmesi” ve “çocuğun esenliğinin desteklenmesi” ilkeleri de yalnızca risklere odaklanmayıp, olumlu gelişimin desteklenmesi gereğine vurgu yapmaktadır. Çocuklara yönelik riskleri önceden fark edip önlemeye çalışmak, “çocuk koruma” kavramının en önemli unsurudur. Çocukları, onların gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilecek her türlü riskten koruma anlayışı, öncelikle gelişimi olumsuz yönde etkileyen koşulları önceden tespit etmeyi ve müdahaleyi içermektedir(ÇKHKE).

ÇHS tarafından da benimsenen **çocuk koruma anlayışının iki önemli odak noktası** söz konusudur. Bunlardan ilki, çocuğu korunması gereken edilgen bir nesne olarak görmemesi, çocuğun nesne değil, özne olarak kabulüdür. İkincisi, çocukların özel muamele ve korunma ihtiyaçlarını kabul edilmesi ve çocukların korunması sorumluluğunun yetişkinlere verilmesidir. Bu sorumluluk, makro çerçevede, aileler ve devlet tarafından paylaşılmaktadır. (HUKUK)

Etkin Bir Çocuk Koruma Sistemindeki Temel Prensipler:

- Çocukların iyilik hali (refahı) çok önemlidir.
- Çocukların korunması ve ebeveynlerin/bakım verenlerin hakları ve ihtiyaçları arasında uygun bir denge kurulmalıdır. Bir çatışma durumunda çocuğun iyilik hali önce gelir.
- Çocukların dinlenme ve kendileri ile ilgili kararlara katılım hakları vardır. Yaşlarını ve algılamalarını dikkate alarak, yaşamlarını etkileyebilecek her konu ve kararda görüşleri alınmalı ve bu konu ve kararlara dâhil olmalıdırlar. Bu husus, özellikle çocuk koruma sisteminde gerçekleştirilen soruşturma ve değerlendirmelerde çok önemlidir. Çocuğun sürece dâhil olmasını kolaylaştırmak için her türlü çaba gösterilmelidir.
- Çocukların ve ailelerin iyilik halini sağlamak için - özellikle yeterli bakım ve korunma hizmeti alamayan, risk altındaki savunmasız çocuklara yönelik olarak - erken müdahale ve destek hizmetleri geliştirilmelidir.
- Ebeveynler/bakım verenler saygı görme hakkına sahiptir ve ailelerini ilgilendiren her konuda kendilerine danışılmalı ve bu konulara dâhil olmalıdırlar.
- Çocuk aile ortamında görülmeli, çocuğu korumaya yönelik müdahale çocuk izole edildikten sonra yapılmamalıdır.
- Olayların kriminal boyutu göz ardı edilmemelidir.
- Çocuklar, ebeveynlerinden/bakım verenlerden ancak tüm alternatif koruma araçları denendikten sonra ayrılmalıdır. Ailenin yeniden birleşimi olasılığı her zaman akılda tutulmalıdır.

- Koruma sistemindeki kurumlar veya bireyler toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, gelişim dönemi, din, kültür ve etnik kimlik gibi konularda ayrımcılığın önlenmesine her zaman dikkat etmelidir.

- Etkili önleme, çocuk istismarı ve ihmalinin tespit edilmesi ve tedavisi, koordine edilmiş çok disiplinli bir yaklaşımın varlığına ve bireysel vakaların kurumlar arası etkili yönetimine ihtiyaç duymaktadır. Çocuğun korunması ve iyilik hali ile ilgilenen bütün kurumlar işbirliği içinde çocukların ve ailelerinin yüksek yararı için çalışmalıdır.

- Etkin bir çocuk koruma sistemi, uzman kişilerden oluşmalıdır. Bu alanda görev alan kişilerin sorumlulukları belirlenmeli, düzenli ve kapsamlı hizmet içi eğitimlere tabi tutulmalıdır.

ÇHS m.3/2'e göre; *"Taraflar Devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar."* ÇHS m.3/3'e göre; *"Taraflar Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan standartlara uymalarını taahhüt ederler."*

Çocukların korunmasına yönelik kararlar ve tedbirlerin öngörüldüğü üç temel kanun ÇKK, SHK ve TMK'dır.

- **Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK):** 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun amacı, korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir (ÇKK m.1) Bu Kanun, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınacak tedbirler ile suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanacak güvenlik tedbirlerinin usul ve esaslarına, çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin hükümleri kapsar (ÇKK m.2).

- **Sosyal Hizmetler Kanunu (SHK):** 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun amacı; korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir (SHK m.1).

SHK m. 3/1-e'ye göre; "Korunmaya ihtiyacı olan Çocuk"; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Ana veya babasız, ana ve babasız,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen,

4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuğu ifade eder.

Korunmaya ihtiyacı olan çocukların reşit oluncaya kadar SHK hükümlerine göre sosyal hizmet kuruluşlarında bakılıp yetiştirilmeleri ve bir meslek sahibi edilmeleri hususundaki gerekli tedbir kararı, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununa göre yetkili ve görevli mahkemece alınır. Bu karar için gerekli belgeler Kurumca düzenlenir ve ilgili mahkemeye gönderilir. Haklarında derhal korunma tedbiri alınmasında zorunluluk görülen çocuklar mahkeme kararı alınuncaya kadar, bu Kanuna göre kurulmuş kuruluşlarda veya aile yanında mahalli mülki amirin onayı alınmak suretiyle bakım altına alınır (SHK m.22/1-2). Sosyal hizmet kuruluşlarının kendisine teslim edilen çocuk hakkında yapacağı inceleme sonucunda hazırlayacağı raporda, ÇKK m.9 uyarınca çocuğun derhâl korunma altına alınmasını gerektiren bir durum olmadığı ve ailesine teslim edilmesinde herhangi bir sakınca bulunmadığı kanaatine varması hâlinde mülki idare amirinin onayı ile çocuk ailesine teslim edilebilir(SHK m.22/3)

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı(ASHB), korunma, bakım ve yardım ihtiyacı olan aileleri ve çocukları tespit ve incelemekle görevlidir. Bu kişilerin ASHB'ye bildirilmesi ve incelemeye ilişkin ASHB ile işbirliğinde bulunulması konusunda mahalli mülki amirler, sağlık kuruluşları ve köy muhtarları ile genel kolluk kuvvetleri ve belediye zabıta memurları yükümlü kılınmıştır. Sosyal Hizmet Kanunu korunma ihtiyacı olan çocukların reşit oluncaya kadar bu Kanun hükümlerine göre kurumca kurulan sosyal hizmet kuruluşlarında bakılıp yetiştirilmeleri ve bir meslek sahibi olmaları hususundaki gerekli koruma tedbir kararının yetkili ve görevli mahkemece alınabilmesi için gerekli belgelerin ASHB tarafından düzenlenerek ilgili mahkemeye gönderileceğini ifade etmektedir.

- **Türk Medeni Kanunu (TMK):** Korunma ihtiyacı olan çocuk hakkında, koruyucu ve destekleyici tedbir kararının yanında Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre velayet, vesayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında karar verilir.

Korunma ihtiyacı olan çocukların gerekli hizmeti alacakları kurumlar (SHK m.3):

Çocuk evleri; 0-18 yaşlar arasındaki korunmaya ihtiyacı olan çocukların kaldığı evlerdir.

Çocuk Evleri Sitesi; Korunma ihtiyacı olan çocukların bakımlarının sağlandığı aynı yerleşkede bulunan birden fazla ev tipi sosyal hizmet biriminden oluşan kuruluştur.

Ev Tipi Sosyal Hizmet Birimleri; Çocuk, kadın, engelli ve yaşlılar ile bakım veya barınma ihtiyacı olan kişilere hizmet verilen mesken niteliğindeki yatılı sosyal hizmet birimleridir.

Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi; Çocuk evlerinin illerde planlanması, açılış ve işleyişine ilişkin her türlü işlemler ile harcamaların yapılması, takibi, denetlenmesi ve çocuk evleri arasındaki koordinasyonun sağlanması amacıyla oluşturulan merkezlerdir.

Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri; bedensel, zihinsel ve ruhsal engellilikleri nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olan kişilerin, fonksiyon kayıplarını gidermek ve toplum içinde kendi kendilerine yeterli olmasını sağlayan beceriler kazandırmak veya bu becerileri kazanamayanlara devamlı bakmak üzere kurulan sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

Sosyal Hizmet Merkezi; İhtiyaç sahiplerinin tespit edilerek sosyal hizmet müdahalesinin ve takibinin gerçekleştirilmesi, çocuk, genç, kadın, erkek, engelli, yaşlı bireylere ve ailelerine koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici hizmetler ile rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin bir arada ve en kolay ulaşılabilir biçimde, gerektiğinde kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllüler ile işbirliği içinde sunulmasından ve bu hizmetlerin koordinasyonundan sorumlu gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM); Suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlerin, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içinde aile, yakın çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumuna göre ayrı ayrı yapılandırılan veya ihtisaslaştırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olarak geçici süre ile hizmet veren Çocuk Destek Merkezlerinin çalışma usul ve esasları ile hizmet standartları 2015 “Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği”nde (29.03.2015 tarihli 29310 sayılı Resmî Gazete)belirlenmiştir. Bu merkezler çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, sokakta yaşama, yaş cinsiyet ve ihtiyaçlarına göre yapılandırılmıştır. Bu merkezler çocukların temel gereksinimlerini karşılamak, fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını belirleyerek gerekli müdahaleleri gerçekleştirmek, aile ve yakın çevrelerine dönmelerini veya diğer sosyal hizmet modellerine hazır hale gelmelerini sağlamak üzere hizmet vermektedir.

Çocuk Destek Merkezlerinin İhtisas Alanları

Merkezler; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, sokakta yaşama, gebelik, madde bağımlılığı gibi ihtisas alanlarında yaş gruplarına (11-14/15-18) ve cinsiyetlerine göre ihtisaslaştırılmaktadır.

11 yaş altı benzer nedenlerle korunma altına alınan çocukların ise aile bakım modellerinden öncelikle yararlandırılması veya diğer sosyal hizmet birimleri olan çocuk evleri veya çocuk evleri sitelerinden yararlandırılmaktadırlar.

Suç Sürüklenen Çocuklara Yönelik Çocuk Destek Merkezleri

Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiil işlediği iddiası ile hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuklardan psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilen çocukların temel

gereksinimlerini karşılamak, fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını belirleyerek gerekli müdahaleleri gerçekleştirmek, aile ve yakın çevrelerine dönmelerini veya diğer sosyal hizmet modellerine hazır hale gelmelerini sağlamak üzere hizmet vermektedir.

Suç Mağduru Çocuklara Yönelik Çocuk Destek Merkezleri

Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiilin kendisine karşı işlenmesi sonucu mağdur olan ve bakım tedbiri kararı verilen çocuklardan psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilen çocukların temel gereksinimlerini karşılamak, fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını belirleyerek gerekli müdahaleleri gerçekleştirmek, aile ve yakın çevrelerine dönmelerini veya diğer sosyal hizmet modellerine hazır hale gelmelerini sağlamak üzere hizmet vermektedir.

Sokakta Yaşayan Çocuklara Yönelik Çocuk Destek Merkezleri

Ailesi ile ilişkisi az olan, ailesi olmayan, evden atılan, evden kaçan ve günün tamamını sokakta geçirip, gereksinimlerinin tamamını veya önemli bir kısmını sokakta karşılayan, psikososyal desteğe ihtiyaç duyan çocukların temel gereksinimlerini karşılamak, fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını belirleyerek gerekli müdahaleleri gerçekleştirmek, aile ve yakın çevrelerine dönmelerini veya diğer sosyal hizmet modellerine hazır hale gelmelerini sağlamak üzere hizmet vermektedir.

Refakatsiz Sığınmacı Çocuklara Yönelik Çocuk Destek Merkezleri

4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (m) bendinde tanımlanan refakatsiz çocuklara, aynı Kanunun 66 ncı maddesi gereğince hizmet veren merkezler oluşturulmaktadır.

Gebe çocuklar ve Çocuk Annelere Yönelik Çocuk Destek Merkezleri

Özel suretle korunması gereken gebe çocuklar ile çocuk annelerin bebeği ile birlikte kalabileceği, gebe çocuklar ve çocuk annelerin temel gereksinimlerini karşılamak, fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını belirleyerek gerekli müdahaleleri gerçekleştirmek, aile ve yakın çevrelerine dönmelerini veya diğer sosyal hizmet modellerine hazır hale gelmelerini sağlamak üzere hizmet vermektedir

Gebe çocuklar için mahkemeden sağlık tedbiri kararı verilmesi talep edilmektedir. Çocuklar merkeze kabul edildikten sonra gerekli güvenlik ve sağlık önlemleri alınmaktadır. Gebe çocuklar merkezlerde doğumdan sonra bir yıla kadar kalabilmektedir. Çocuk anne ve bebek arasında ilişkinin devamına karar verilmesi durumunda, bu süre ihtiyaç doğrultusunda uzatılabilmektedir. Doğan bebek nüfusa kayıt ettirilerek bebek hakkında da bakım tedbiri kararı alınmaktadır. Merkezlere gebe çocuklar ile üç yaşını doldurmamış bebeği olan çocuk annelerin de kabulü yapılmaktadır.

Madde Bağımlısı Çocuklara Yönelik Çocuk Destek Merkezleri

Uçucu, çözücü ve uyuşturucu madde bağımlısı olan çocuklardan hakkında bakım tedbir kararı verilen çocukların Sağlık Bakanlığınca madde bağımlılığı tıbbi tedavi ve rehabilitasyonunun sağlanması sonrası bu çocukları aile ve sosyal çevreleri ile sosyal uyumlarının sağlanması amacıyla merkezlere kabulleri sağlanmaktadır.

Çocuk Koruma Kanunu Uyarınca Alınacak Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler

Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir. Söz konusu tedbirlerin yerine getirilmesi ile ilgili olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve yerel yönetimler, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, kamu kurum ve kuruluşlarından söz edilmektedir. 2005 yılında Adalet Bakanlığı kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyondan sorumlu iken (Madde 45) 2011 yılında yapılan düzenleme ile koordinasyon sorumluluğu Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na verilmiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak çalışan, sosyal hizmetler ve aile işlerinden sorumlu olan bakanlıktır. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı adıyla kuruldu. 2018 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilerek "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" adını aldı. 21 Nisan 2021'de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının kurulmasıyla bakanlığın adı "Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" olarak değiştirildi.)

Kanunun uygulanmasında, çocuğun haklarının korunması amacıyla “Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları” öngörülmüştür. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde ilgili bakanlıklar ve bağlı kuruluşlar koruyucu ve destekleyici tedbirleri yerine getirmek üzere gerekli tedbirleri alır. Ayrıca, ilgili bakanlıklar ve bağlı kuruluşlar bu amaçla sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğine gidebilirler. ÇKK, çocukların korunması için çok disiplinli ve birçok aktörün görevli olduğu bir sistemi benimsemiştir

Çocuk Koruma Alanında Görev Alan Kurumlar

1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
2. Çocuk Mahkemeleri, Aile Mahkemeleri, Hukuk Mahkemeleri
3. Cumhuriyet Savcılığı Çocuk Büroları
4. Mülki amirler
5. Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri
6. İl/ilçe Sağlık Müdürlükleri
7. Milli Eğitim İl Müdürlükleri
8. İl Emniyet Müdürlüğü / İl Jandarma Komutanlığı
9. Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlükleri
10. Yerel Yönetimler
11. Barolar
12. Sivil Toplum Örgütleri
13. Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığına bağlı Çocuk Destek Hizmetleri Şube Müdürlüğü

14. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne bağlı Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı bünyesinde yer alan Çocuk Hizmetlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü ve illerdeki Denetimli Serbestlik Müdürlükleri (Müdürlüklerde bulunan Çocuk Hizmet Büroları)

VI. BAZI KAVRAM ve KURUMLAR

Çocuk Hakimi (ÇKK m. 3): Çocuk hakimi, hakkında kovuşturma başlatılmış olanlar hariç, suça sürüklenen çocuklarla, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında uygulanacak tedbir kararlarını veren çocuk mahkemesi hakimini ifade eder.

Çocuk Mahkemeleri (ÇKK m. 25-28): Bu mahkemeler “*çocuk mahkemesi*” ve “*çocuk ağır ceza mahkemesi*” olarak kurulmuştur (ÇKK m. 3, m. 25-28). Mahkemeler, hem suça sürüklenen çocuklarla ilgili yargılamaları yapmak, hem de Çocuk Koruma Kanunu ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almakla görevlidir (ÇKK m. 26/3).

Çocuk Mahkemesi: Türkiye’de çocuk mahkemelerinin kurulması ilk defa 1979 yılında 2253 sayılı “Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun” ile öngörülmüştür. Bu kanun “ceza hukuku ağırlıklı” iken, 2005 tarihli ve 5395 sayılı “Çocuk Koruma Kanunu” hem suç öncesi koruma, hem de suç sonrası güvenlik tedbirleri ile cezalandırma yönlerini birlikte düzenlemiştir.

Çocuk mahkemesi tek hakimden oluşur (ÇKK m. 25/1). Çocuk mahkemelerine hem hukuki, hem de cezai görevler verilmiştir. Bu mahkemeler; korunmaya muhtaç çocuklar ile suça sürüklenmiş ancak cezai sorumluluğu olmayan çocuklar için uygulanacak tedbir kararlarını vermek ve suça sürüklenen çocuklar için asliye ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalar bakımından görevlidir. Bunun yanı sıra; çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı ile birlikte velayet, vesayet, kayyım ve kişisel ilişki kurulması hususlarında karar vermede de görevlidir (ÇKK m.7).

Çocuk mahkemesi, asliye ceza mahkemesi ile sulh ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından, suça sürüklenen çocuklar hakkında açılacak davalara bakar.

Sosyal çalışma görevlisi: Psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensuplarıdır.

Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı

Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığınca adli süreçte mağdurlara ve özellikle kırılgan gruplara (**Kırılgan grup:** Adli destek görevlileri tarafından yapılan bireysel değerlendirme sonucunda suçtan daha fazla etkilendiği ve korunması gerektiği tespit edilen mağdurlar ile **adli sisteme dâhil olan çocukları** ifade eder) yönelik onarıcı adalet ve sosyal hukuk devleti ilkeleri çerçevesinde etkin, sürdürülebilir ve ulaşılabilir bir mağdur destek sistemi kurulması amacıyla gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda, suç mağdurlarına yönelik bilgilendirme, yönlendirme, psiko-sosyal destek hizmetlerini sunmak üzere **Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri (ADM)** kurulmuştur. Müdürlükler

bünyesinde, **Bilgilendirme ve Yönlendirme Bürosu, Kırılgan Grup Destek Bürosu, Ceza Yargılaması Destek Bürosu ve Hukuk Yargılaması Destek Bürosu** yer almaktadır.

Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri kurulması ile;

1-Suç mağdurlarının tamamına yönelik adalete erişim kapsamında etkin bir bilgilendirme ve yönlendirme sistemi kurulmuştur.

2- Halen çocuk ve aile mahkemelerinde bulunan uzmanlar aracılığıyla sağlanan psiko-sosyal destek çalışmaları tüm mahkemeleri ve Cumhuriyet başsavcılığını kapsayacak şekilde verilmektedir.

3- Çocuk ve boşanma sürecine has kurgulanan mevcut sistem tüm kırılgan grup mensuplarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Adli süreçte; cinsel suç, aile içi şiddet, terör, göçmen kaçakçılığı veya insan ticareti suçu mağdurları ile çocuk, kadın, yaşlı ve engelli mağdurlar özel olarak desteklenmektedir.

4- Hizmet sunumuna ilişkin standartlar geliştirilerek, vaka yönetiminin uygulandığı, adli görüşme odalarının kullanıldığı etkin bir sistem kurulmuştur. Çocuk ve Aile içi şiddet büroları ile tüm ceza mahkemelerinde uzman desteği sağlanmaktadır.

5- AÇSHB, ÇİM ve Kolluk mekanizmaları ile birlikte Barolar ve STK lar ile işbirliği ve eşgüdüm içerisinde çalışarak, koruma zincirinin adli süreçteki halkası güçlendirilmektedir.

Çocuk Destek Hizmetleri Şube Müdürlüğü, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığına bağlı olup, suça sürüklenen, mağdur veya tanık sıfatıyla adli sürece dâhil olan çocuklara yönelik psiko-sosyal müdahale ve temel yaklaşım programları geliştirmek ve adli sürece dâhil olan çocukların sahip oldukları haklar ile kamu kurum ve kuruluşlarınca kendilerine sunulan hizmetler konusunda bilgilendirilmelerine yönelik çalışmalar yapmakla görevlidir (**Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği m.12**)

Denetimli Serbestlik Müdürlüklerinde Bulunan Çocuk Hizmetleri Bürosu

Denetimli serbestlik kapsamındaki suça sürüklenen çocuklara yönelik hizmetleri koordine etmek ve yürütmek üzere denetimli serbestlik müdürlüklerinde çocuk hizmetleri bürosu bulunur. Büro, mümkün olması durumunda, müdürlüğün diğer birimlerinden ve yetişkin yükümlülere yönelik çalışmaların yürütüldüğü kısımlardan ayrı bir yerde kurulur. Suça sürüklenen çocuklara yönelik hizmetleri yürütmek üzere, çocuk hizmetleri bürosunda çocuk hizmetleri konusunda özel eğitim almış yeteri kadar denetimli serbestlik uzmanı görevlendirilir. Suça sürüklenen çocukların risk ve ihtiyaçlarının belirlenmesi, risk ve ihtiyaçlarına uygun olarak toplum içinde denetim ve takibi ile iyileştirilmesine yönelik yapılacak çalışmaların planlanması, tespit edilen risk ve ihtiyaçlara uygun eğitim ve iyileştirme çalışmalarının uygulanması ve denetimli serbestlik sürecinin tamamında suça sürüklenen çocuğun izlenmesine yönelik iş ve işlemler, çocuk hizmetleri bürosu tarafından yerine getirilir. (**Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği m.19**)

ÇKK'nın Denetim altına alma kararı başlıklı m.36/1' e göre “ Hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuğun denetim altına alınmasına karar verilebilir.” . **Denetim altına alınan çocukların iyileştirilmesi**, Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği m.75/1 uyarınca yerine getirilir.

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği m.75/1'e göre; “Haklarında;

a) Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri kapsamında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı,

b) Kamu davasının ertelenmesi kararı,

c) Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı,

verilen ve 5395 sayılı Kanunun 36 ncı maddesi gereğince denetim altına alınan suça sürüklenen çocukların, toplum içinde denetimi, takibi ve iyileştirilmesine yönelik rehberlik çalışmaları, ilgili kurumlarla iş birliği içinde yerine getirilir.

ÇKK m.37/1'e göre, korunma ihtiyacı olan çocuklar veya suç tarihinde oniki yaşını bitirmemiş suça sürüklenen çocuklar ile çocuğun aileye teslimi yönünde karar verilmesi hâlinde de denetim söz konusu olup,

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği m.75/2'ye göre; “Haklarında;

a) Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen,

b) Suç tarihinde on iki yaşını bitirmemiş suça sürüklenen,

c) Ailesine teslim edilmesi yönünde karar verilen,

çocuklar hakkında denetim görevi; gözetim esaslarına göre 5395 sayılı Kanunun 37 nci maddesi gereğince aile ve sosyal hizmetler il müdürlüğü tarafından yerine getirilir.”.

KAYNAKÇA

- Yokuş Sevük, Handan, Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu İle Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, İstanbul, İstanbul 1998.
- Yokuş Sevük, Handan, “Çocuk Adalet Sistemine Hakim Olan İlkeler”, Hukukçular için Eğitim Kitabı, Ankara 2013.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları No: 7, No:12, No:14, No: 20
- Hukukçular için Eğitim Kitabı (HUKUK), Editörler: Kırımsoy/ Acar/ Yokuş Sevük /Kaynak/ Aydın/ Antakyalıoğlu/ Özdemir/Mutlu/ Baykara Acar, Kasım 2013, Ankara, <https://www.unicef.org/turkey/raporlar/hukukçular-için-eğitim-kitabi-kasim-2013>
- Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Eğitimi (ÇKHKE), Katılımcı El Kitabı, Hazırlayanlar: Hasan Büker, Sebahattin Gültekin, Aralık 2013, Ankara, <https://www.unicef.org/turkey/raporlar/Çocuk-koruma-hizmetlerinde-koordinasyon-egitimi-2014>
- <https://www.mevzuat.gov.tr/> - <https://www.adalet.gov.tr>

EK 1: ÇOCUK KORUMA KANUNUNA GÖRE VERİLEN KORUYUCU VE DESTEKLEYİCİ TEDBİR KARARLARININ UYGULANMASI HAKKINDA YÖNETMELİK

ÖNEMLİ NOT:

ÇKK m.1 ila 14. maddeler, 25 ila 35. Maddeler,

ÇKK Uygulama Yönetmeliği,

Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik hükümleri vize sorumluluğu kapsamındadır.

EK 1: ÇOCUK KORUMA KANUNUNA GÖRE VERİLEN KORUYUCU VE DESTEKLEYİCİ TEDBİR KARARLARININ UYGULANMASI HAKKINDA YÖNETMELİK

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin amacı, korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usûl ve esasları düzenlemektir.

Kapsam

MADDE 2 – (1) Bu Yönetmelik, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınacak tedbirler ile suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanacak güvenlik tedbirlerinin usûl ve esaslarına, bu kararların yerine getirilmesinde kurumların görev ve sorumluluklarına ilişkin hükümleri kapsar.

Dayanak

MADDE 3 – (1) Bu Yönetmelik, 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 47 nci maddesi ile 3/6/2011 tarihli ve 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2 nci maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

MADDE 4 – (1) Bu Yönetmeliğin uygulanmasında;

a) Çocuk: Daha erken yaşta ergin olsa bile, onsekiz yaşını doldurmamış kişiyi; bu kapsamda,

1) Korunma ihtiyacı olan çocuk: Bedensel, zihinsel, ahlâkî, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu,

2) Suça sürüklenen çocuk: Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu,

b) Çocuk hâkimi: Hakkında kovuşturma başlatılmış olanlar hariç, suça sürüklenen çocuklarla korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında uygulanacak tedbir kararlarını veren çocuk mahkemesi hâkimini,

c) Kanun: 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununu,

ç) **Kurum:** Bu Yönetmelik kapsamındaki çocuğun bakılıp gözetildiği, hakkında verilen tedbir kararlarının yerine getirildiği resmî veya özel kurumları,

d) **Mahkeme:** Çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemelerini, çocuk mahkemesi bulunmayan yerlerde aile ya da asliye hukuk mahkemeleri ile ceza mahkemelerini,

e) **Sosyal çalışma görevlisi:** Psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensuplarını, ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler